

Jalan Tengah: de middenweg

Aansluiting van reguliere zorg bij Indische en Molukse ouderen

Bron: Shutterstock

In Nederland leven ongeveer twee miljoen mensen die een band hebben met voormalig Nederlands-Indië (tegenwoordig Indonesië). Toch weten veel Nederlanders weinig over de geschiedenis, de cultuur en de ervaringen van de Molukse en Indische gemeenschappen in Nederland. Indische en Molukse ouderen worden hiermee geconfronteerd in contact met zorgverleners. In het project Jalan Tengah werd onderzocht hoe deze ouderen de aansluiting tot zorg ervaren en wat reguliere zorgmedewerkers nodig hebben om de zorg voor deze doelgroepen te verbeteren.

door Bertine Mitima en Lucia Hoenselaars

Binnen de zorg is er aandacht voor cultuursensitieve zorg en zorg aan ouderen met een migratieachtergrond. Indische en Molukse ouderen beschouwen zichzelf echter vaak niet als een migrantengroep, vanwege hun historische binding met Nederland. Het benoemen van deze doelgroepen als migrantengroep kan zelfs als kwetsend worden ervaren. Desalniettemin hebben zij ontworteling en migratie meegemaakt, en vaak hebben

ze ook specifieke culturele gebruiken en gewoontes. Naast ervaringen met migratie hebben Indische en Molukse ouderen vaak ook oorlog en geweld meegemaakt. Of zij zijn hiermee geconfronteerd door wat hun ouders hebben meegemaakt en wat vervolgens heeft doorgewerkt in de opvoeding. Het is in de zorg van belang om oog te hebben voor deze complexe achtergrond.

Aanpak onderzoek

De opzet van dit onderzoek is ontleend aan het zogeheten actieonderzoek. Actieonderzoek is een methode waarin alle groepen belanghebbenden rondom een onderzoeksthema in alle fases van het onderzoek participeren. Met drie groepen belanghebbenden, namelijk reguliere zorgmedewerkers, Indische en Molukse ouderen (70+) en experts van Stichting Pelita, zijn focusgroepen georganiseerd. Tijdens de focusgroepen is er gesproken over wat er goed gaat in de aansluiting van zorg, wat de knelpunten zijn, en ook wat er nodig is om deze situatie te verbeteren en hoe dat zou kunnen worden bereikt. In een dialoogsessie werden vervolgens de voorlopige resultaten bediscussieerd. In dit artikel lichten we enkele resultaten van het onderzoek uit.

Wat hebben zorgmedewerkers nodig?

Vaardigheden

Allereerst zijn er een aantal vaardigheden die bijdragen aan betere zorg voor Indische en Molukse ouderen. Het investeren in de relatie staat hierbij centraal. Het opbouwen van een relatie is bij Indische en Molukse ouderen van groot belang, omdat zij zich vertrouwd, veilig en gerespecteerd moeten voelen voordat hun zorgvragen aan het licht kunnen komen. Daarvoor is een open houding van de zorgverlener van belang en moet men intercultureel kunnen communiceren. Ook is het belangrijk om door te vragen en oprechte interesse te tonen. De cliënt moet niet het gevoel krijgen dat je gehaast een vragenlijst afwerkt. Kortom: zorgverleners moeten de tijd nemen. Maar tijd is iets waar het in de zorg juist enorm aan schort.

'Ik krijg van de huisarts voldoende tijd voor een huisbezoek, er zijn collega's die 20 minuten, 30 minuten krijgen voor een gesprek. Ik kan op huisbezoek, maar er zijn ook heel veel collega's die dat absoluut niet kunnen in hun werk. De meerwaarde van een huisbezoek is zo groot.' – POH-GGZ

De punten die door de respondenten worden ingebracht op het gebied van vaardigheden zijn vrij algemeen en kunnen ook van toepassing zijn op andere doelgroepen. Denk bijvoorbeeld aan respect: het tonen van respect geldt in principe voor alle cliënten (en met name voor ouderen), maar het is volgens een respondent in de Indische en Molukse gemeenschap extra van belang vanwege de wij-cultuur. Een gehaaste en zakelijk ingestelde zorgverlener komt niet ver in het contact met een

doelgroep die zorgvragen niet direct uit en veel wantrouwen heeft vanwege de doorwerking van ingrijpende gebeurtenissen.

Met vaardigheden alleen kom je er niet, volgens de respondenten. Er is ook kennis nodig.

Kennis van de geschiedenis

Kennis van de geschiedenis is belangrijk om de cliënt te kunnen begrijpen. Denk daarbij met name aan de ingrijpende historische gebeurtenissen die de Indische en Molukse doelgroepen hebben meegemaakt, zoals de Japanse bezetting van Nederlands-Indië tijdens de Tweede Wereldoorlog, maar ook de Bersiap, de Onafhankelijkheidsoorlog, de komst naar Nederland en de ervaringen van ontvangst en bejegening in Nederland.

'Studenten weten veel over de Tweede Wereldoorlog en de Jodenvervolgung. Maar als we het hebben over de Molukse en Indische gemeenschap dan weten ze helemaal niks. Die basiskennis die wij hebben over de Duitse bezetting, die zouden ze ook moeten hebben over de Indische en Molukse gemeenschap, om in elk geval door te kunnen vragen. Ik weet ook niet alles van de Duitse bezetting in Nederland. Maar ik weet wel op welke punten ik kan doorvragen.'

– Bestuursvoorzitter thuiszorgorganisatie

Het is belangrijk om door te vragen en oprechte interesse te tonen

Zonder kennis van de geschiedenis kan de pijn die binnen deze gemeenschappen leeft, en het gedrag dat daaruit voortkomt, niet herkend worden.

Kennis van de cultuur

Wanneer we het specifiek hebben over de Indische en Molukse cultuur, wordt allereerst de 'wij-cultuur' genoemd, ten opzichte van de westerse 'ik-cultuur'. In de 'wij-cultuur' staan bijvoorbeeld eergevoel en het belang van de groep voorop, ten opzichte van individuele ontplooiing. Een heel concreet voorbeeld dat hieruit voortvloeit, is dat tutoyeren als zeer respectloos wordt ervaren.

'Soms zeggen ze "het is niet nodig", maar het is eigenlijk wel beter om u te zeggen. Sommige zorgverleners zeggen dat het beter is om te tutoyeren als mensen aan het dementeren zijn en weer op kinderniveau komen. Maar ik

denk dat het discutabel is. Ik zou dan de gok nemen: spreek mensen, of ze nu Moluks of Indisch zijn, gewoon altijd aan met u.' – Medewerker Pelita

Eten speelt in de Indische en Molukse cultuur een zeer grote rol. Volgens een Indische oudere krijg je gegarandeerd wat te drinken en wat te eten aangeboden als je op bezoek gaat bij Indische en Molukse Nederlanders, en moet je dit altijd accepteren. Bewustzijn van het belang van eten en hierover in gesprek te gaan is ook weer een ingang voor de zorgverlener om een relatie op te bouwen.

Zorgmedewerkers en medewerkers van Stichting Pelita geven aan dat zorgverlening vaak wel goed verloopt als de zorgverlener de (culturele) achtergrond van de cliënt deelt, maar ze geven ook aan dat dit zeker geen voorwaarde zou moeten zijn. Ook moet worden opgepast dat niet alle cliënten met een bepaalde achtergrond telkens bij één collega terecht komen. Dit staat namelijk ook weer in de weg dat andere collega's meer kennis en ervaring opdoen met deze doelgroepen.

Kennis van de context

Tot slot wordt veelvuldig genoemd dat de zorgverlener kennis moet hebben van de cliënt zelf, en welke context de cliënt met zich meebrengt. Wat heeft de cliënt in het leven meegemaakt, hoe zijn de familiale omstandigheden en verhoudingen, maar ook tot welke gemeenschap behoort de cliënt en wat is de achtergrond?

'Een monteur van een garage wil weten wat voor motor het is. Waarom zou je dan niet ook willen weten wat voor patiënt het is?' – Molukse oudere

Om de cliënt te kunnen begrijpen is ook kennis nodig over de doorwerking van oorlog. Een cliënt voelt zich eerder veilig als hij weet dat zijn achtergrond bekend is bij de zorgverlener. Een gevoel van veiligheid is een belangrijke vereiste voor het opbouwen van een vertrouwensband. Het belang van veiligheid heeft volgens een Pelita-medewerker mede te maken met het wantrouwen dat er onder de Indische en Molukse doelgroepen leeft. Dit komt voort vanuit de trauma's die men heeft overgehouden aan de verschillende (achtereenvolgende) ingrijpende gebeurtenissen die zij hebben meegemaakt. Denk hierbij aan de oorlog, kampervaringen en de gedwongen ontworteling door vertrek naar Nederland.

Kennis van de geschiedenis is belangrijk om de cliënt te kunnen begrijpen

Hoe moet dit aangepakt worden?

Om deze verbreding van kennis en vaardigheden van zorgverleners te kunnen bereiken is een belangrijke rol weggelegd voor scholing van zorgmedewerkers. Met de respondenten zijn verschillende vormen besproken waarop zorgmedewerkers hun kennis en vaardigheden zouden kunnen versterken. Het curriculum tijdens de zorgopleidingen zou uitgebreid moeten worden en er zou meer toegankelijke kennis over deze doelgroepen beschikbaar moeten worden gesteld. Ook zou er een duurzaam bijscholingsaanbod moeten komen voor zorgverleners. Tijd en geld zijn echter belangrijke voorwaarden om te kunnen investeren in een versterking en verankering van deze kennis en vaardigheden. En dat is iets waar het volgens alle respondenten het meest aan schort.

In de komende twee jaar gaat ARQ voortbouwen op dit onderzoek, om de deskundigheidsbevordering van zorgmedewerkers op het gebied van Indische en Molukse ouderen duurzaam te verankeren. Dit project wordt uitgevoerd in samenwerking met Stichting Pelita en is onderdeel van de Collectieve Erkenning.

In 2017 sprak de overheid, middels de Collectieve Erkenning, haar dank en erkenning uit voor wat de Indische gemeenschap betekent voor Nederland. In 2020 werd een extra financiële impuls gegeven aan deze Collectieve Erkenning. Eén van de doelen die hierbij wordt nagestreefd, is het verbeteren van zorg aan mensen uit de Indische en Molukse gemeenschappen.

Bertine Mitima - Beleidsonderzoeker/adviseur bij ARQ Kenniscentrum Oorlog, Vervolging en Geweld.

Lucia Hoenselaars - Beleidsonderzoeker/adviseur bij ARQ Kenniscentrum Oorlog, Vervolging en Geweld en eindredacteur van Impact Magazine.

MEER INFORMATIE

Download het volledige rapport *Jalan Tengah* op oorlog.arq.org